

ДОШКІЛЬНА ТА ПОЧАТКОВА ОСВІТА

УДК 373.2.091.33-027.22:316.663.5
DOI: 10.37026/2520-6427-2022-112-4-84-88

Андрій ЗДІХОВСЬКИЙ,
старший викладач кафедри
загальної педагогіки та дошкільної освіти
Волинського національного університету
імені Лесі Українки,
м. Луцьк, Україна
ORCID: 0000-0002-8614-9935
e-mail: zdihovskyi.andriy@vnu.edu.ua

ІГРОВА ДІЯЛЬНІСТЬ ДИТИНИ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЯК ДЕТЕРМІНАНТА ЇЇ СОЦІОРОЛЬОВОЇ ПОВЕДІНКИ

Анотація. У статті проаналізовано особливості впливу ігрової діяльності на формування соціорольової поведінки дитини старшого дошкільного віку, зокрема доведено, що гра є провідною діяльністю дитини та основним засобом формування компетентностей, необхідних у дошкільному віці для збереження дитячої субкультури. Доведено, що впродовж дошкільного дитинства відбувається накопичення знань та уявлень дитини про особливості соціорольової поведінки в різних життєвих ситуаціях, засвоєння соціальних і моральних норм, правил, суспільних вимог. Як наслідок – участь дитини в іграх, ініційованих дорослими, формує в дитини самостійність, креативність, незалежність, готовність реалізовувати різноманітні моделі соціорольової поведінки. Обґрунтовано необхідність

демонструвати позитивні зразки рольової поведінки з боку дорослих (батьків і вихователів), урахувати вікові та індивідуальні особливості дітей, забезпечувати емоційний комфорт і позитивне сприйняття дітьми власних ролей, як ігрових, так і життєвих. За цих умов важливим є те, що розвиток сюжетно-рольових ігор та основних їхніх компонентів дає змогу урізноманітнити зміст соціорольової поведінки дитини, отримати її позитивний емоційний результат від здійснення ролі, підвищити зацікавленість грою як засобом спілкування.

Ключові слова: дитина дошкільного віку, сюжетно-рольова гра, провідна діяльність, соціальна ситуація розвитку, соціорольова поведінка, поведінкові компетентності.

Andrii ZDIKHOVSKYI,
Senior Lecturer,
Department of General Pedagogy
and Preschool Education,
Lesya Ukrainka Volyn National University,
Lutsk, Ukraine
ORCID: 0000-0002-8614-9935
e-mail: zdihovskyi.andriy@vnu.edu.ua

THE GAME ACTIVITY OF OLDER PRESCHOOL CHILDREN AS A DETERMINANT OF ITS SOCIAL ROLE BEHAVIOR

Abstract. The article analyzes the peculiarities of the influence of game activities on the formation of socio-role behavior of a child of older preschool age. It was determined that the game is the leading activity of the child and the main means of forming the competencies necessary in preschool age to preserve the children's subculture. It was determined that the game process, as a zone of the closest development of the child, requires an enriched game environment and pedagogical support of adults, and therefore

the classification of games reflects the degree of activity and freedom of the child in the organization of game activities. It has been confirmed that the child's participation in adult-initiated games is an important step towards launching the mechanisms of free creative play, which forms independence, creativity, independence, versatile development and readiness to implement various models of socio-role behavior. It was determined that the influence of the game on the child's psyche and the expected results

of such an influence should be taken into account when forming a child's socio-role behavior. It has been established that during preschool childhood, the accumulation of knowledge and ideas about the peculiarities of socio-role behavior in various life situations, the assimilation of social and moral norms, rules, and social requirements is carried out. It was determined that the development of socio-role behavior of preschoolers should be consistent, systematic, and integral. It has been proven that it is necessary to demonstrate positive examples of role behavior on the part of adults (parents and educators), to take into account the age and individual characteristics of children, to ensure emotional comfort and positive perception by children of their own roles, both in play and in life. It is important that the development of story role-playing games and its main components gives children the opportunity to make the content of the socio-role behavior of the child diverse, to get a positive emotional result from the implementation of the role, which increases interest in the game as a means of communication. Prospects for further research are to accompany the professional training of future teachers of preschool education institutions.

Key words: *preschool child, story-role play, leading activity, social situation of development, socio-role behavior, behavioral competencies.*

Постановка проблеми. Дошкільний вік є основою розвитку базових компетентностей і навичок, необхідних людині впродовж життя. Він передбачає взаємодоповнювальний розвиток емоційних, інтелектуальних, вольових якостей і процесів, досягнення відповідної до цього віку психофізіологічної / тілесної та психологічної зрілості. Це надає дитині можливість опанувати нову соціальну ситуацію розвитку – перехід до систематичного шкільного навчання, оволодіння новою соціальною роллю учня та відповідними функціями і діями, що сприяють формуванню навчальної діяльності.

У грі формуються ті сторони особистості старшого дошкільника, які, на думку вчених (Л. Виготський, А. Давидов, Д. Ельконін, Т. Піроженко, О. Кононко, С. Ладивір, С. Рубінштейн, Г. Костюк, К. Ушинський та ін.), забезпечують її перехід до нових, більш складних шаблів розвитку. Збагачення функціонально адекватних дій із предметами та комунікативних дій із соціальним оточенням є центральним фаховим предметом уваги та професійної відповідальності дорослого перед дитиною старшого дошкільного віку, адже саме дошкільне дитинство вважається найбільш чутливим періодом для засвоєння партнерської взаємодії з однолітками та норм соціальної поведінки в колективних і творчих видах діяльності. У сюжетно-рольових іграх дітей моделюються та закріплюються різні, але взаємопов'язані стосунки – ігрові та реальні, які узгоджуються змістом сюжету гри і логікою ігрових ролей, що набуває особливого значення в умовах динамічних змін сьогодення. Саме тому проблема використання повноти потенціалу ігрової діяльності у формуванні соціальної поведінки особистості дитини старшого дошкільного віку і надалі залишається досить актуальною.

Аналіз наукових досліджень і публікацій. Ігрова діяльність дитини старшого дошкільного віку – складний і надзвичайно важливий предмет наукового пошуку. Це питання досліджували фахівці з різних галузей знань – педагоги, психологи, соціологи, культурологи. Серед психологів, які займалися питаннями гри та її впливу на розвиток особистості, варто виокремити Л. Виготського, Д. Ельконіна, О. Запорожця, О. Леонтєва, Ж. Піаже, С. Рубінштейна та ін. Вони довели, що ігри не лише характеризують сферу міжособистісних стосунків, а також є для дитини посиленою формою участі в суспільному житті, засобом активного пізнання дійсності та відносин дорослих; вони завжди реальні та соціальні. Зокрема, Ж. Піаже розглядає ігри як форми поведінки дитини, серед яких переважає асиміляція (уподібнення) за різними схемами (Піаже, 1969, с. 64–67). Відповідно О. Леонтєв наголошує, що під впливом ігрової діяльності відбуваються найважливіші зміни у психіці дитини і розвиваються психічні процеси, які готують перехід дитини до нового, вищого ступеня її розвитку (Леонтєв, 2004).

Особливо значущими для нашого дослідження в контексті розуміння гри як засобу детермінації соціальної поведінки дитини видаються такі положення теорії гри (за Д. Ельконіним): 1) вона соціальна за походженням; 2) є засобом включення дитини в соціальні відносини; 3) гра в дошкільному віці особливо чутлива до сфери людської діяльності та формування міжособистісних взаємин; 4) основним змістом гри є людина та стосунки дорослих; 5) скороченість та узагальненість ігрових дій – важлива умова усвідомлення дитиною сфери соціальних відносин, своєрідне їх моделювання засобами ігрової діяльності (Ельконін, 2007).

С. Русова тлумачить гру як засіб соціального розвитку, адже в іграх «зростає товариство, виховується громадська дисципліна», дитина вчиться стримано поводитися, дотримуватися встановлених правил, визнавати права однолітків (Русова, 1996, с. 78).

За допомогою гри діти глибше пізнають навколишній світ, набувають знань, умінь та здібностей, необхідних старшому дошкільникові для успішного виконання соціальних та професійних функцій у майбутньому. У зв'язку з цим В. Сухомлинський зауважував: «У грі перед дітьми розкривається світ. Без гри немає і не може бути повноцінного розумового розвитку. Гра – величезне світле вікно, через яке в духовний світ дитини вливається життєдайний-ний потік уявлень, понять про навколишній світ» (Сухомлинський, 1977, с. 95).

Серед сучасних дослідників проблемами ігрової діяльності дітей дошкільного віку активно займаються Л. Артемова, А. Богуш, Г. Григоренко, Л. Іщенко, Т. Пантюк, Т. Поніманська, О. Чепка та ін. Особливості розвитку дитячої особистості представлені у працях Т. Дуткевич, О. Кононко, В. Павелківа, Т. Поніманської, Г. Урунтаєвої та ін. Питання вивчення взаємодії дітей на основі інтересу один до одного представлено у дослідженнях О. Усової; моральний розвиток особистості у грі – у розвідках Л. Лохвицької; приклад вихователя у засвоєнні ролей дошкільником – у працях Н. Лисенко.

Незважаючи на значну кількість наукових досліджень з окресленої нами проблематики, питання щодо ролі ігрової діяльності дитини старшого дошкільного віку у формуванні її соціорольової поведінки нині потребують поглибленого вивчення та обґрунтування.

Мета статті – теоретично обґрунтувати роль ігрової діяльності дитини старшого дошкільного віку у формуванні її соціорольової поведінки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Дошкільне дитинство – це період засвоєння дитиною соціально зумовленої системи суспільних, культурних, історичних відносин, що відбувається в процесі спілкування та становленні свідомої, самостійної, продуктивної діяльності. Зважаючи на це, особистісний розвиток дитини відбувається не тільки в процесі спеціально створених дорослим занять, метою яких є отримання знань, умінь та навичок, а передусім у процесі взаємодії із предметним світом, дорослими та однолітками у спільній діяльності, зокрема в грі.

У Базовому компоненті дошкільної освіти наголошується, що «збереження субкультури дошкільного дитинства передбачає активне використання провідної для дошкільного періоду ігрової діяльності та збагачення індивідуального досвіду, який здобула дитина в усіх специфічно дитячих видах діяльності, зокрема в комунікативній, мовленнєвій, здоров'язбережувальній, господарчо-побутовій, мистецько-творчій, пізнавально-дослідницькій» (Базовий компонент дошкільної освіти, 2021). Тобто, гру визначено як основний засіб формування компетентностей дитини. Крім того, в освітній лінії «Гра дитини» передбачено формування у дітей дошкільного віку власне ігрової компетенції, у змісті якої визначено, що дитина повинна вміти організовувати різні види ігор (рухливі, народні, ігри з правилами, сюжетно-рольові, дидактичні тощо) відповідно до їхньої структури (ігрова ситуація, роль, правила); реалізовувати власні ігрові задуми; дотримуватися правил етикету спілкування у процесі гри та взаємодії із партнерами (Базовий компонент дошкільної освіти, 2021).

Зважаючи на викладене вище, Т. Поніманська зазначає, що важливим за цих умов є не сам феномен гри, а насамперед сутність, структура і динаміка стосунків, що в ній складаються. На думку дослідниці, означений напрям наближений до сучасних концепцій дошкільного виховання, за якими ігрова діяльність дітей є джерелом повноцінного розвитку особистості (Поніманська, 2006). Зі свого боку Д. Менджеріцька стверджує, що відображення дитиною в грі взаємин дорослих та явищ суспільного життя є важливою передумовою глибокого пізнання нею навколишньої дійсності, прагнення брати активну участь у житті дорослих (Менджеріцька, 1982).

Розвивальна цінність ігрової діяльності різноманітна: від налагодження контактів з однолітками до формування самооцінки. Зокрема, важливим у ігровій діяльності є не стільки досягнення результату, скільки емоційне задоволення не так від процесу активної рухової діяльності, як інтелектуального фантазування, придумування сюжету, моделювання ігрової середовища, встановлення правил та взаємодії з однолітками. Тобто, емоційні переживання в грі настільки

реалістичні, що навіть важко уявити, що маємо справу лише з моделями-замінниками зовнішніх подій.

Соціорольова поведінка дитини є невід'ємним складником сюжетно-рольової гри. Ще Л. Виготський, аналізуючи компоненти гри, виокремив такі з них: ролі, ігрові дії, атрибути гри, комунікація дітей. Завдяки певній ролі в грі дитина займає відповідну соціальну позицію, завдяки чому створюються нові соціальні поведінкові моделі. Дитина не лише виявляє бажання приймати певні вимоги і норми, які накладає на неї певна роль, а й відповідає соціальним очікуванням інших учасників ігрового процесу. Такий розподіл формуює уявлення про свої права та обов'язки в тому чи іншому рольовому епізоді (Виготський, 1991).

Для нашого дослідження важливим є і висновки Т. Колесіної, яка з'ясовувала особливості виховання й соціальних зв'язків старших дошкільників, схильних до негативних проявів поведінки. Дослідниця доводить, що недостатня сформованість у дітей ігрових навичок (знань і умінь ігрової діяльності) не дає їм змогу задовольняти гостру потребу в спільній грі та відносинах з однолітками, а отже, спричиняє соціальну ізоляцію. Означені чинники призводять до неабияких труднощів, зокрема перешкоджають старшому дошкільникові бути партнером у грі, негативно позначаються на ставленні до нього інших дітей, і, зрештою, загрожують колективним відторгненням з боку інших вихованців (Колесіна, 1997, с. 56).

На думку В. Душиної, завдяки грі вихованці набувають необхідного їм соціального досвіду, який включає, зокрема, такі вміння: контактувати з оточенням (просто, доступно); висловлювати власну думку (оцінювати); виражати згоду (незгоду); приймати думки інших, не наполягаючи на своїх; залагоджувати конфлікти; відповідати на поставлені запитання; виявляти власну життєву позицію; просити вибачення і пробачати інших; запрошувати інших до гри; брати активну участь у спільній грі; гратися дружно; ділитися цікавими іграшками; виконувати бажані ролі почергово; бути привітним, усміхатися партнерові (мати оптимістичний настрій); нікого не ображати і не сваритися з іншими; завжди намагатися робити іншому приємне тощо. Науковиця вважає, що у формуванні комунікативного досвіду дитини старшого дошкільного віку найкращих результатів можна досягти, лише граючись із нею (Душина, 2012).

Досвід, який дитина отримує в грі, вона поступово застосовує і в інших формах життєдіяльності. Кожна гра виконує важливі виховні та комунікативні функції, формує типові навички соціальної поведінки і систему цінностей дитини. Саме в грі вона вчиться поводитися відповідно до ігрової ситуації, внаслідок чого гра стає своєрідним прикладом соціальних відносин, завдяки якому старший дошкільник моделює способи спілкування, які він спостерігає навколо себе. Комунікація в сюжетно-рольовій грі має досить важливе значення і вимагає навичок діалогу, домовленостей, неконфліктності, готовності йти на поступки і домовлятися, підтримуючи таким способом складну ієрархію підпорядкування (дочка-мати; водій-пасажир, вчитель-учні; продавець-покупці та ін.).

Соціорольова поведінка прослідковується в

сюжетах рольових ігор дітей дошкільного віку, де за основу беруться реальні ролі дорослих та наслідуються відповідні приклади поведінки. Відповідно вже з самого початку гра є соціальною, адже вимагає залучення нових учасників для ігрової взаємодії. Відображаючи у грі певні реальні події, дитина стає їхнім безпосереднім учасником, діє активно, широко сприймаючи все, що її оточує. Л. Артемова, аналізуючи суспільну спрямованість дошкільника в грі, набуття ним навичок спілкування в процесі ігрової взаємодії, констатує, що ці взаємозв'язані види діяльності надзвичайно ефективно впливають на виховання дітей. Вона наголошує, що у правильно підібраному змісті ігор – запорука успішного комунікативного досвіду дошкільників. Зокрема, гра із заданим змістом активізує спілкування дітей, а зразки ігрових взаємин природно й невимушено відтворюються ними в реальних життєвих ситуаціях (Артемова, 1987, с. 57).

Отже варто зауважити, що в грі закладаються першооснови соціальних взаємовідносин, які дозволяють дитині узгоджувати власну думку з думками оточуючих, оцінювати і співставляти, вибудовувати спілкування відповідно до моделі гри й, зрештою, формувати такі соціальні якості, як радість від спілкування з однолітками, співчутливість, емпатійність, неконфліктність, почуття приналежності до групи тощо. Вибір дитиною поведінкових дій залежить від складу групи, вже отриманого попереднього досвіду, сформованості індивідуально-психологічних особливостей, впливу сім'ї та найближчого соціального оточення.

У реальних відносинах ігрової діяльності виокремлюють такі функціональні особливості: планування сюжетної гри, розподіл ролей, коректування сюжету в ході гри, виконання ролі. У структурі рівнів розвитку сюжетно-рольової гри, за Д. Ельконіним, виокремлюють чотири рівні: на першому та другому рівнях головним сюжетом гри є предметні дії; на третьому рівні основним змістом гри є виконання ролей і пов'язаних із ними дій; на четвертому рівні основним змістом гри є виконання дій, які відображають ставлення до інших людей, саме третій і четвертий рівні є важливими для формування соціальної поведінки дитини (Ельконін, 2007).

За цих умов неможливо оминути важливість впливу гри на психічний розвиток дитини дошкільного віку. Так, психологи виокремлюють чотири напрями впливу гри на психіку дитини: розвиток потребово-мотиваційної сфери; подолання пізнавального «еґоцентризму» дитини; розвиток розумових дій; розвиток довільності дій (Дуткевич, 2012; Павелків, 2008). Зважаючи на те, що завдяки грі дитині отримує прості, доступні інструменти перетворення, моделювання навколишнього середовища за допомогою зовнішніх предметів і опанування соціальної поведінки стає гармонійним, природовідповідним процесом.

Базовий компонент дошкільної освіти (2021) дає нам орієнтир щодо використання гри як засобу для формування компетентностей дитини старшого дошкільного віку. На відміну від традиційної дидактики, орієнтованої на засвоєння знань, оновлений стандарт дошкільної освіти спрямований на формування досвіду практичної діяльності, набуття досвіду взаємодії

та творчості, що є критерієм сформованих компетентностей: соціальних, комунікативних, пізнавальних, об'єктивних та ін. Відповідно до цього для реалізації ігрового задуму важливим є не лише те, що знає вихованець і педагог, а якими інструментами, цінностями він володіє.

У реальній практиці дошкільної освіти, професійній підготовці майбутніх вихователів варто узагальнити труднощі, що виникають у процесі формування соціальної поведінки дитини старшого дошкільного віку засобами гри. Серед найбільш типових слід виокремити такі: складність моделювання ігрового середовища; пасивність дітей і домінування ролі вихователя; заміна сюжетно-рольової гри дидактичними іграми; очікування видимих і швидких результатів від упровадження гри; складність спостереження за психологічними новоутвореннями, що виникають в ігровому середовищі дітей; незакріплення проміжних результатів у ході формування компетентностей особистості дитини та ін. У зв'язку з цим очікуваним результатом сформованості соціальної поведінки дитини є: моделювання багатоманітності соціальних ролей; переключення з однієї ролі на іншу; спонтанна побудова комунікативного процесу стосовно рольового сценарію; встановлення власних правил відповідно до певної ролі; творче фантазування соціальної поведінки сценаріїв можуть.

Отже можемо констатувати, що в процесі спільної ігрової діяльності дитина старшого дошкільного віку разом з однолітками та дорослими здобуває життєво важливий досвід соціальної поведінки, засвоює реальну модель соціальних взаємин, нові форми комунікації, обмінюється новими знаннями й досвідом.

Висновки. Зважаючи на викладене в статті, можемо узагальнити, що гра в дошкільному дитинстві є провідним видом діяльності. Завдяки їй створюється зона найближчого розвитку дітей дошкільного віку, проявляються та розвиваються їхні психічні процеси, відбувається оволодіння соціальним досвідом, через спілкування з дорослим та однолітками спостерігається набуття навичок соціальної поведінки, а також накопичення знань і уявлень про особливості соціальної поведінки в різних життєвих ситуаціях, засвоюються соціальні та моральні норми, правила, суспільні вимоги.

Однак важливо пам'ятати, що розвиток соціальної поведінки дошкільників має бути послідовним, системним та цілісним. У зв'язку з цим дорослим (передусім батькам і вихователям) слід демонструвати позитивні приклади рольової поведінки, враховуючи вікові й індивідуальні особливості вихованців, забезпечувати емоційний комфорт і позитивне сприйняття дітьми власних ролей, як ігрових, так і життєвих. Крім того, важливим моментом у вихованні дошкільників є те, що розвиток сюжетно-рольових ігор та основних її компонентів дає змогу не лише вплинути на соціально-рольову поведінку дитини, а й отримати позитивний емоційний результат від здійснення ролі, що підвищує зацікавленість до гри як до засобу спілкування. Аби досягти цієї мети педагогам варто не лише використовувати у своїй роботі відповідне методичне забезпечення, зокрема ігрові картки, творчі ігри, ігри за правилами, а

й брати участь у різноманітних тренінгах і семінарах для підвищення професійної майстерності та набуття специфічних навичок групової динаміки.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо в аналізі професійної підготовки майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти, основне завдання яких – професійно реалізовували напрями формування соціальної поведінки дитини на всіх етапах засвоєння гри.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Пижа, Ж. (1969). Избранные психологические труды. Москва. 660 с.

Леонтьев, А. Н. (2004). Деятельность. Сознание. Личность: учебное пособие. Москва: Смысл. 346 с.

Эльконин, Д. Б. (2007). Детская психология: учебное пособие. 4-е изд., стереот. Москва: Академия. 384 с.

Русова, С. (1996). Дошкільне виховання: вибрані педагогічні твори. Київ: Освіта. 275 с.

Сухомлинський, В. О. (1977). Серце віддаю дітям. *Вибрані твори: у 5 т.* Київ: Радянська школа. Т. 3. 670 с.

Базовий компонент дошкільної освіти (Державний стандарт дошкільної освіти): затверджений наказом МОН України від 12.01.2021 № 33. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf (дата звернення: 10.10.2022).

Поніманська Т. І. (2006). Дошкільна педагогіка: навчальний посібник. Київ: Академвидав. 456 с.

Менджеріцкая, Д. В. (1982). Воспитателю о детской игре. Москва. 128 с.

Выготский, Л. С. (1991). Педагогическая психология. Москва: Педагогика. 479 с.

Колесіна, Т. Є. (1997). Особливості виховання дітей старшого дошкільного віку, схильних до негативних проявів у поведінці: дис. канд. пед. наук: 13.00.01. Київ: Інститут проблем виховання АПН України. 172 с.

Душина, В. А. (2012). Соціалізація дітей старшого дошкільного віку у просторі дитячої субкультури. Харків. 69 с.

Артемова, Л. В. (1988). Формирование общественной направленности ребёнка-дошкольника в игре. Київ: Вища школа. 60 с.

Дуткевич, Т. В. (2012). Дитяча психологія: навчальний посібник. Київ: Центр учбової літератури. 424 с.

Павелків, Р. В. (2008). Дитяча психологія: навчальний посібник. Київ: Академвидав. 431 с.

REFERENCES

Piazhe, Zh. (1969). Izbrannie psikhologicheskie trudi [Children's psychology]. Moskva. 660 s. [in

Russian].

Leontev, A. N. (2004). Deyatelnost. Soznanie. Lichnost [Activity Consciousness Personality]: uchebnoe posobie. Moskva: Smisl. 346 s. [in Russian].

Elkonin, D. B. (2007). Detskaya psikhologiya [Child psychology]: uchebnoe posobie. 4-e izd., stereot. Moskva: Akademiya. 384 s. [in Russian].

Rusova, S. (1996). Doshkilne vykhovannia [Preschool education]: vybrani pedahohichni tvory. Kyiv: Osvita. 275 s. [in Ukrainian].

Sukhomlynskyi, V. O. (1977). Sertse viddaiu ditiam [I give my heart to children]. *Vybrani tvory: u 5 t.* Kyiv: Radianska shkola. T. 3. 670 s. [in Ukrainian].

Bazovyi komponent doshkilnoi osvity (Derzhavnyi standart doshkilnoi osvity) [Basic component of preschool education]: zatverdzhenyi nakazom MON Ukrainy vid 12.01.2021 № 33. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf (data zvernennia: 10.10.2022). [in Ukrainian].

Ponimanska, T. I. (2006). Doshkilna pedahohika [Preschool pedagogy]: navchalnyi posibnyk. Kyiv: Akademvydav. 456 s. [in Ukrainian].

Menzheritskaya, D. V. (1982). Vospitatel'yu o detskoj igre [To the teacher about children's play]. Moskva. 128 s. [in Russian].

Vygotskii, L. S. (1991). Pedagogicheskaya psikhologiya [Pedagogical psychology]. Moskva: Pedagogika. 479 s. [in Russian].

Kolesina, T. Ye. (1997). Osoblyvosti vykhovannia ditei starshoho doshkilnoho viku, skhylnykh do nehatyvnykh proiaviv u povedintsi [Peculiarities of raising children of older preschool age prone to negative manifestations in behavior]: dys. kand. ped. nauk: 13.00.01. Kyiv: Instytut problem vykhovannia APN Ukrainy. 172 s. [in Ukrainian].

Dushyna, V. A. (2012). Sotsializatsiia ditei starshoho doshkilnoho viku u prostori dytiachoi subkultury [Peculiarities of raising children of older preschool age prone to negative manifestations in behavior]. Kharkiv. 69 s. [in Ukrainian].

Artemova, L. V. (1988). Formirovanie obshchestvennoi napravlenosti rebyonka-doshkolnika v igre [Formation of social orientation of a preschool child in the game]. Kyiv: Vyshcha shkola. 60 s. [in Russian].

Dutkevych, T. V. (2012). Dytiacha psykhohiia [Child psychology]: navchalnyi posibnyk. Kyiv: Tsentr uchbovoi literatury. 424 s. [in Ukrainian].

Pavelkiv, R. V. (2008). Dytiacha psykhohiia [Children's psychology]: navchalnyi posibnyk. Kyiv: Akademvydav. 431 s. [in Ukrainian].

Дата надходження до редакції: 15.12.2022